

УДК 159.947.5

П 44

Федір ПОДШИВАЙЛОВ

ДИНАМІКА ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ЯК СКЛАДОВОЇ МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА (НА МАТЕРІАЛІ ЛОНГІТЮДНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ)

У статті висвітлюються результати лонгитюдного дослідження ціннісних орієнтацій як складової мотиваційної сфери особистості студента, що тривало чотири роки. Описано статистичний метод, який є незамінним при статистичній обробці даних, отриманих у лонгитюдних дослідженнях.

Ключові слова: мотиваційна сфера особистості, ціннісні орієнтації, цінності, лонгитюд, L-критерій Пейджса.

Постановка проблеми. В умовах сучасного надзвичайно динамічного, глобалізованого та уніфікованого соціуму постійно змінюються соціальні орієнтири, які спрямовують розвиток людства. За цих обставин особливо гостро постає проблема збереження особистісної цілісності та індивідуальної неповторності людини, яка, зокрема, забезпечується мотиваційною сферою її особистості. Основні особливості людини як члена суспільства закладаються під час навчання у системі освіти, де відбувається становлення мотиваційної сфери особистості. Мотиваційна сфера особистості студента є визначальною для його становлення як професіонала – фахівця, що постійно розвивається задля суспільного блага. Тому особливі актуальності психологічна проблематика розвитку мотиваційної сфери набуває стосовно навчально-професійної діяльності студента, під час

якої закладаються основи майбутнього професіоналізму. Успішне навчання у вищому навчальному закладі вимагає від студента не тільки високого рівня розвитку інтелектуальних здібностей, а й наявності певних психологічних якостей особистості, серед яких вирішальне значення мають мотиваційно-ціннісні характеристики. Необхідним для становлення професіоналізму студента є набуття ним особистісної зрілості, що знаходить відображення у ціннісно-смысловій складовій мотиваційної сфери особистості. Ті чи ті особливості мотиваційної сфери особистості можуть здійснювати як негативний, так і позитивний вплив на успішність навчання. Знання таких особливостей і своєчасна їх діагностика – важливий аспект при організації навчального процесу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. З мотиваційно-потребовою сферою особистості, як зазначає Г.К. Радчук, найтісніше пов’язані ціннісні орієнтації [7]. Аналогічно міркує і Н.О. Антонова, яка вказує, що процес формування і розвитку мотивів професійної діяльності безпосередньо пов’язаний з розвитком системи смисложиттєвих орієнтацій [1, 24 – 27]. На зв’язку мотиваційної сфери особистості з ціннісними орієнтаціями наголошує й І.М. Галян: “Ціннісні орієнтації як одне з найважливіших утворень у структурі свідомості й самосвідомості людини виражають свідоме її ставлення до дійсності, визначають мотивацію її поведінки, впливають на її діяльність. Суспільна шкала цінностей формується у процесі задоволення потреб. ... Цінності – вираження оцінки індивідом явищ дійсності та вчинків при задоволенні потреб та інтересів” [2, 273].

Ціннісні орієнтації – це відображення у свідомості людини цінностей, які визначаються нею як стратегічні життєві цілі та загальні світоглядні орієнтири. Ціннісна орієнтація завжди виявляється у сфері розгалужених взаємовідносин між людиною і суспільством (стосовно праці, колективу, культури, побуту, дозвілля тощо) [3]. Характер зв’язку ціннісних орієнтацій з мотиваційною сферою особистості є двостороннім. З одного боку, ціннісні орієнтації формуються вже на базі сформованих потреб особистості, з іншого, – засвоєння тих чи тих цінностей соціального середовища може стати

підґрунтям для формування нових потреб [7, 144]. Важливість цінностей у структурі мотиваційної сфери підкреслює і Н.І. Чабанюк, вважаючи саме цінності основними детермінантами розвитку мотивації [8, 383].

Аксіологічна проблематика відображена у численних психологічних термінах: “смилова установка” (О.Г. Асмолов); “смилове утворення” (О.Г. Асмолов, Б.С. Братусь); “етичний смислогенез” (О.Ф. Бондаренко); “смилова сфера особистості” (Б.С. Братусь); “аксіопсихологія особистості”, “аксіопсихіка”, “аксіогенез” (З.С. Карпенко); “смилова диспозиція”, “смилові процеси”, “сенсожиттєві орієнтації” (Д.О. Леонтьєв); “особистісний смисл” (О.М. Леонтьєв); “актуальний смисловий стан” (А.В. Серій); “смиловий конструкт” (В.В. Столін); “смилотворна активність” (В. Франкл); “оптимальний сенс життя” (В.Е. Чудновський) [7, 13].

Сучасні українські дослідники, що вивчають особливості мотиваційної сфери особистості, наголошують на необхідності вивчення стійких рис мотиваційної сфери для отримання інформації про базові мотиваційні детермінанти діяльності [4, 182]. Для структурування емпіричного дослідження феномени мотиваційної сфери особистості студента можна умовно об’єднати у три складові: ціннісно-смилову (ціннісні орієнтації, смисли, емоційна спрямованість, потреби тощо), навчальну мотивацію (провідні навчальні мотиви) та інструментальну (як властивості особистості, через які реалізується, екстеріоризується ціннісно-смилова сфера – адаптивність, тривожність, організованість, локус контролю, перфекціонізм тощо). У нашій статті детально висвітлюються результати дослідження саме ціннісних орієнтацій студентів. Вивчення динаміки ціннісних орієнтацій студентів упродовж навчання розширить уявлення про психологічні особливості навчання у вищій школі.

Метою публікації є висвітлення результатів лонгітюдного дослідження ціннісних орієнтацій як складової мотиваційної сфери особистості студента; за рахунок обмеженого обсягу статті результати дослідження інших складових висвітлюватися будуть у інших публікаціях.

Емпіричним дослідженням було охоплено 52 студенти психологічних спеціальностей I – IV років навчання з 2010 – 2011 до 2013 – 2014 н.р. Однак за цей час частина з них були відраховані з різних причин, окремі студенти, навпаки, були поновлені або переведені з інших ВНЗ. Тому для аналізу емпіричних результатів було відібрано дані 40 студентів, які брали участь у всіх чотирьох лонгітюдних зрізах. Вік студентів на початок дослідження – 16 – 18 років, на завершальному етапі – 20 – 22 роки. Дослідження здійснювалося за допомогою методики “Ціннісні орієнтації” Мілтона Рокіча [6, 527 – 530]. Методика складається з двох наборів цінностей (термінальні та інструментальні), кожен з яких містить 18 цінностей (наприклад: здоров’я, незалежність, відповідальність тощо). Досліджуваним пропонувалося розташувати цінності кожного набору у порядку їх значущості як принципів, якими досліджувані керуються у житті. Стимульний матеріал методики досліджуваним надавався російською мовою.

Статистична обробка даних здійснювалася за допомогою застосування L-критерію тенденцій Пейджа [11]. Цей критерій застосовується для зіставлення показників, вимірних у трьох чи більше умовах на одній вибірці. Критерій дає змогу поєднати декілька замірів однією гіпотезою про тенденції зміни значення ознаки при переході від заміру до заміру. Наявність динаміки можна було б виявити за допомогою критерію χ^2_r Фрідмана, що дуже легко розраховується у програмі SPSS Statistics, проте цей критерій лише констатує наявність відмінностей, не вказуючи напрям змін. L-критерій був розроблений Еллісом Пейджем на базі критерію χ^2_r Фрідмана спеціально, щоб подолати ці обмеження, і тому є незамінним при лонгітюдних дослідженнях.

Алгоритм розрахунку L-критерію тенденцій Пейджа такий:

1. Проранжувати індивідуальні значення першого досліджуваного, отримані в 1, 2, 3, та 4 замірах.
2. Зробити те саме для усіх інших досліджуваних.

3. Просумувати ранги за умовами, в яких здійснювалися заміри. Перевірити збігання загальної суми рангів із теоретично заданою для цієї кількості досліджуваних (m) та замірів (n) за формулою:

$$R_i = m \times n(n+1)/2$$

для кількості осіб $m = 40$ та кількості замірів $n = 4$ ця сума дорівнює 400.

4. Розташувати всі умови за порядком зростання їх рангових сум у таблиці.

5. Визначити емпіричне значення L за формулою:

$$L_{\text{емп}} = \sum(T_j \times j),$$

де T_j – сума рангів за цією умовою,

j – порядковий номер, приписаний умові в упорядкованій послідовності умов.

6. Порівняти $L_{\text{емп}}$ з $L_{\text{крит}}$. Якщо емпіричне значення дорівнює або перевищує критичне, до можна зробити висновок, що тенденція достовірна. Із таблиці критичних значень [11], розрахованих Е.Б. Пейджем методом апроксимації, $L_{\text{крит}}$ для $m = 40$ та $n = 4$ дорівнює:

при $p = 0,001$ (***) $L_{\text{крит}} = 1057$;

при $p = 0,01$ (**) $L_{\text{крит}} = 1043$;

при $p = 0,05$ (*) $L_{\text{крит}} = 1031$;

можливий розмах величини $L_{\text{емп}}$ – від 1000 до 1200.

Статистичну обробку було здійснено за допомогою персонального комп'ютера на базі програми Microsoft Excel 2007, тому що у програмі SPSS Statistics версії 20 та нижче цей критерій відсутній. Увесь вищенаведений алгоритм було запрограмовано у строку формул; хоча таке програмування відняло значну кількість часу, проте потім це дало можливість оптимізувати самі розрахунки, автоматизувавши процес статистичної обробки.

Результати розрахунків L -критерію Пейджа для кожної з термінальних цінностей наведено у таблиці 1, для інструментальних – у таблиці 2.

Таблиця 1

Динаміка термінальних цінностей

цінність	L	динаміка від курсу до курсу
Активне діяльне життя	1025,5	–
Життєва мудрість	1028,5	–
Здоров'я	1045**	III > I > II > IV
Цікава робота	1034*	IV > II > III > I
Краса природи і мистецтва	1022	–
Любов	1022,5	–
Матеріально забезпечене життя	1020	–
Наявність хороших і вірних друзів	1007	–
Суспільне визнання	1031*	II > I > IV > III
Пізнання	1054**	IV > III > II > I
Продуктивне життя	1024,5	–
Розвиток	1039*	II > I > III > IV
Розваги	1010,5	–
Свобода	1042*	II = II > III = IV
Щасливе сімейне життя	1021,5	–
Щастя інших	1029	–
Творчість	1028,5	–
Впевненість у собі	1019,5	–

* – $p \leq 0,05$; ** – $p \leq 0,01$

Таблиця 2

Динаміка інструментальних цінностей

цінність	L	динаміка від курсу до курсу
Акуратність	1024,5	–
Вихованість	1040,5*	IV > III > I > II
Високі запити	1032,5*	III > IV > II > I
Життєрадісність	1038*	III > I > II > IV
Старанність	1030,5	–
Незалежність	1025,5	–
Непримиримість до недоліків	1021,5	–
Освіченість	1016,5	–
Відповідальність	1011,5	–
Раціоналізм	1006,5	–
Самоконтроль	1026,5	–
Сміливість	1020	–
Тверда воля	1012	–

Терпимість	1029	–
Широта поглядів	1026,5	–
Чесність	1012,5	–
Ефективність у справах	1041,5*	I > II > IV > III
Чуйність	1021	–

* – $p \leq 0,05$; ** – $p \leq 0,01$

Як видно з таблиць, значущі зміни відбулись лише у 10 з 36 цінностей. Ранги всіх інших цінностей або залишались константними, або змінювались стохастично, без помітного зв'язку зі змінною “час навчання в університеті”. Це свідчить або про стабілізацію системи цінностей людини до вступу в університет, або ж про слабкість впливу освітнього середовища на ціннісно-смислову сферу досліджуваних студентів (така обставина може вказувати, наприклад, на те, що навчально-професійна діяльність не є провідною для досліджуваних).

Графічно динаміка термінальних цінностей представлена на рис. 1.

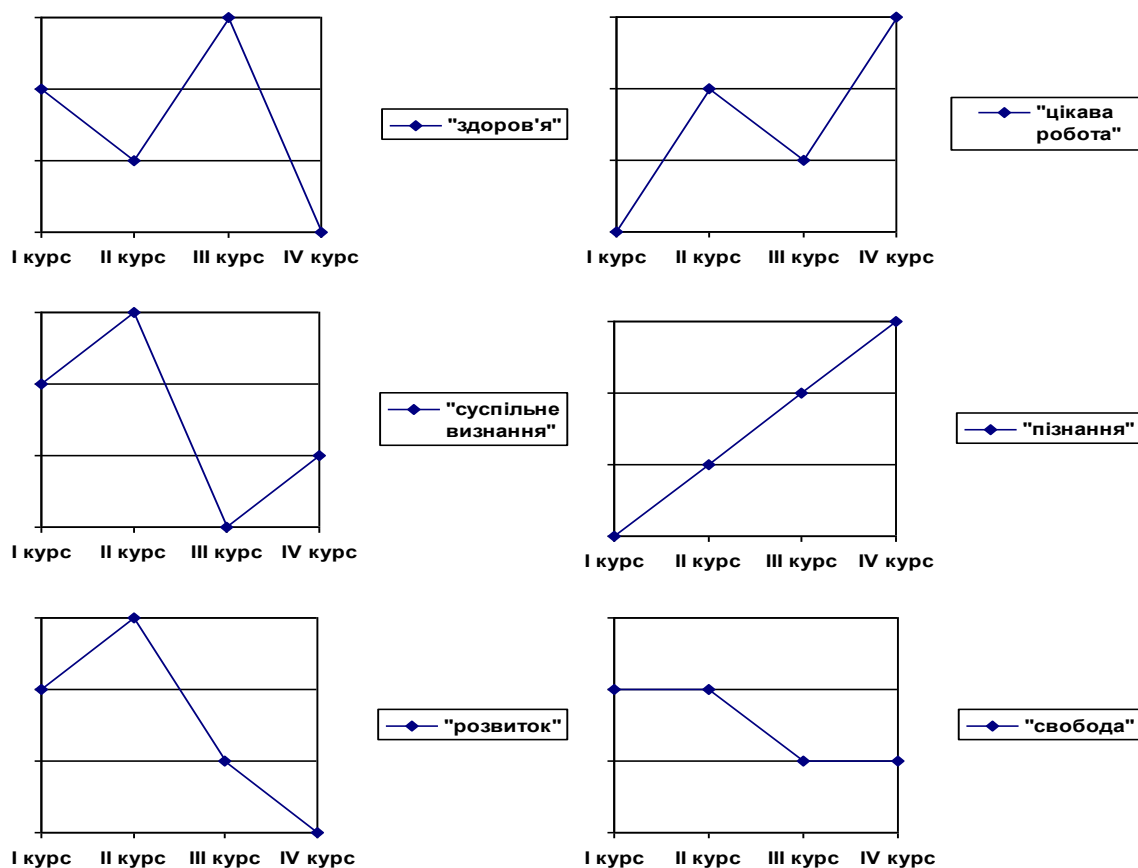

Рис. 1 Динаміка термінальних цінностей

Як видно з графіків, у системі ціннісних орієнтацій студентів ранг цінності “здоров’я” з першого до другого курсу дещо знижується, на третьому курсі він стає максимально високим, а до четвертого курсу знижується навіть нижче, ніж на другому – тобто на третьому курсі студенти найбільше переймаються здоров’ям. Як констатують викладачі, саме на третьому курсі у більшості студентів відбувається спад навчальної активності. Ранг цінності “цікава робота” є мінімальним на першому курсі, а на четвертому стає максимальним, що досить логічно – студент все більше поринає у світ професій. Цінність “суспільне визнання” найбільші ранги має на другому та першому курсах, а на четвертому та, особливо, третьому – найнижчі. Ранг цінності “пізнання” стабільно зростає упродовж навчання, але навіть на четвертому курсі пізнання не виходить на головні позиції у системі ціннісних орієнтацій; як буде показано нижче, на другому курсі “пізнання” навіть розміщується у розряді цінностей, що відкидаються. Ранг цінності “розвиток”, дещо підвищившись на другому курсі, стабільно знижується до четвертого. Цінність “свобода” студентів на III-му та IV-му курсах турбує дещо менше, ніж на I-му та II-му.

Динаміка інструментальних цінностей графічно представлена на рис. 2.

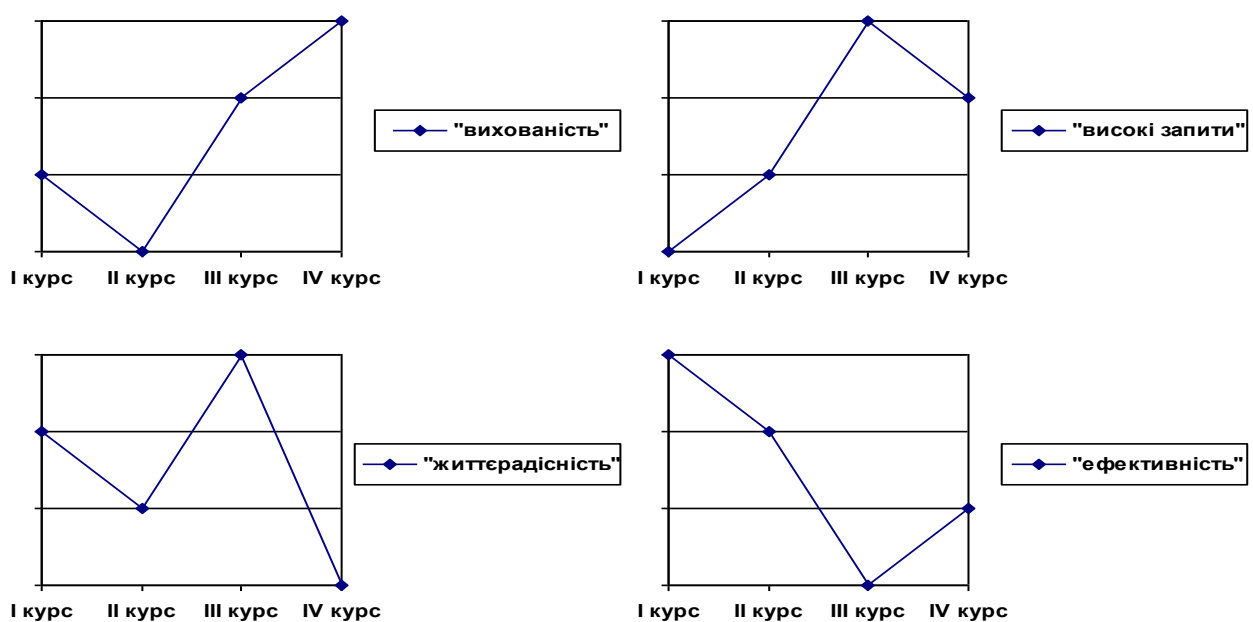

Рис. 2. Динаміка інструментальних цінностей

Ранг інструментальної цінності “вихованість”, знизившись з першого до другого курсу, далі стабільно росте. Ранг цінності “високі запити” росте з першого по третій курс, а потім дещо знижується на четвертому. Ранг цінності “життєрадісність” найвищий на третьому курсі, а на четвертому – найнижчий. Ранг цінності “ефективність” знижується з першого по третій курс і дещо зростає до четвертого.

За допомогою визначення середньогрупового ранга цінностей було встановлено, яким цінностям зазвичай надають перевагу студенти.

За чотири роки навчання не значно змінився набір термінальних цінностей, яким надається перевага:

- на I курсі – “здоров’я”, “любов”, “щасливе сімейне життя”;
- на II курсі – “любов”, “здоров’я”, “активне діяльне життя”;
- на III курсі – “здоров’я”, “любов”, “активне діяльне життя”;
- на IV курсі – “наявність гарних та вірних друзів”, “активне діяльне життя”, “любов”.

Як видно, цінності наших досліджуваних не дуже пов’язані з навчально-професійною діяльністю, з університетською організаційною культурою. Подібні дані були отримані Н.О. Антоною на вибірці студентів III – V курсів психологічних спеціальностей, при чому не спостерігались значні відмінності у системі ціннісних орієнтацій між студентами з високим рівнем професійної мотивації та студентами з низьким рівнем. У дослідженні Н.О. Антонової, як і у нашому, виявилось, що у студентів-психологів цінності “любов”, “здоров’я”, “активне діяльне життя” стоять на перших місцях, в той час як естетичні цінності – на останньому [1, 33].

Для студентів-психологів схожі дані було отримано і в дослідженнях М.С. Ятчук (зокрема, було виявлено, що перші позиції у системі ціннісних орієнтації займають цінності “любов”, “щасливе сімейне життя”). Для порівняння М.С. Ятчук продіагностувала також ціннісні орієнтації курсантів вищих навчальних закладів Міністерства внутрішніх справ України і виявила суттєві відмінності у системі ціннісних орієнтацій та її динаміці у студентів-психологів та курсантів. У студентів-психологів спостерігається зростання значущості цінностей особистісного життя та міжособистісного спілкування впродовж

навчання, а для курсантів такі цінності не мають великої значущості й упродовж навчання стають ще менш значимими [10].

На останніх місцях у студентів нашої вибірки впродовж чотирьох років були представлені такі термінальні цінності:

– на I курсі – “краса природи та мистецтва”, “творчість”, “розваги”;

– на II курсі – “краса природи та мистецтва”, “пізнання”, “творчість”;

– на III курсі – “щастя інших”, “краса природи та мистецтва”, “суспільне визнання”;

– на IV курсі – “творчість”, “щастя інших”, “розваги”.

Дещо дивним виглядає для студента-психолога ставити на останні місця “творчість”, “щастя інших”, “пізнання”. До речі, аналогічні дані було отримано в дослідженні І.І. Шлімакової та О.П. Могилевець, де майбутні психологи також не переймаються творчістю, щастям інших та пізнанням [9, 10 – 11]. За даними цих дослідників, чільне місце у студентів-психологів займає цінність “цікава робота” (в середньому, ранг цієї цінності – 8). Ми отримали майже аналогічні дані, але ще й у динаміці: “цікава робота” на I курсі – 9,2, на II – 8,6, на III – також 8,6, на IV – 7,6; як було показано вище, відбувається певне зростання значущості цієї цінності з I по IV курс.

Набір інструментальних цінностей, яким надається перевага, виглядає так:

– на I курсі – “вихованість”, “життєрадісність”, “освіченість”;

– на II курсі – “вихованість”, “життєрадісність”, “освіченість”;

– на III курсі – “вихованість”, “освіченість”, “життєрадісність”;

– на IV курсі – “вихованість”, “життєрадісність”, “незалежність”.

Інструментальні цінності досліджуваних, на відміну від термінальних, більше відповідають цінностям освітнього середовища. До речі, цінність “незалежність” кожного року розташовувалася близько до вершини списку (в середньому, 8 ранг). Прагнення незалежності часто свідчить про наявність усвідомлення залежності, що характерно більше для підлітків, а не для дорослих людей.

На останніх місцях впродовж чотирьох років були такі інструментальні цінності:

– на I курсі – “непримиримість до недоліків у собі та інших людях”, “високі запити”, “широта поглядів”;

– на II курсі – “непримиримість до недоліків у собі та інших людях”, “високі запити”, “ефективність у справах”;

– на III курсі – “непримиримість до недоліків у собі та інших людях”, “ефективність у справах”, “терпимість”;

– на IV курсі – “непримиримість до недоліків у собі та інших людях”, “ефективність у справах”, “терпимість”.

Представленість “ефективності у справах” та “терпимості” на останніх місцях дещо розходиться з етичними вимогами до професійної діяльності психолога стосовно добросовісності та толерантності. Ця ситуація дещо компенсується тим, що цінність “непримиримість до недоліків у собі та інших людях” знаходиться також на останньому місці.

Висновки. За допомогою застосування L-критерію Пейджа було виявлено відносну стабільність системи ціннісних орієнтацій студентів упродовж навчання (відчутні зміни відбулись лише у 10 цінностях з 36, причому рідко яка тенденція змін перевищувала рівень статистичної значущості $p = 0,05$). Ціннісні орієнтації як складова мотиваційної сфери особистості студента-психолога представлені домінуванням термінальних цінностей “любов”, “щасливе сімейне життя”, “здоров’я”, “активне діяльне життя” та інструментальних цінностей “вихованість”, “освіченість”, “життєрадісність”, “незалежність”. Більш детальний аналіз результатів нашого дослідження та аналогічних досліджень інших вчених свідчить про наявність психолого-педагогічної проблеми невідповідності домінуючих цінностей сучасного студентства спрямованості на пізнання, розвиток, творчість, які мають бути притаманні людині, що отримує вищу освіту. Шляхом подолання цієї проблеми може бути гармонізація аксіогенезу. Сучасна українська дослідниця Г.К. Радчук у монографії “Аксіопсихологія вищої школи” теоретично та емпірично обґрунтувала засади гармонізації аксіогенезу (і, відповідно, мотиваційної

сфери) студентів за допомогою реалізації синергетичного підходу до програмування змісту освіти. На її думку, синергетика (від лат. *sinergia* – співпраця, кооперація, співдружність) піднімає системне бачення світу на новий рівень, де процеси детерміновані цілісністю, конфігурацією взаємодій, місцем у структурі [7, 20]. Забезпечення синергії освітнього простору та широке застосування освітнього діалогу у навчальному процесі дасть поштовх для розвитку внутрішнього особистісного потенціалу студента.

Перспективи дослідження. Збіг результатів багатьох незалежних досліджень, проведених у різних ВНЗ з різною організаційною культурою, свідчать про наявність специфічної системи ціннісних орієнтацій, що притаманна сучасному пересічному студентів-психологу. Розробка цієї проблематики, зокрема побудова моделі системи ціннісних орієнтацій студента-психолога, потребує подальшого ґрунтовного дослідження. Крім того, варто детальніше розглянути систему ціннісних орієнтацій студентів з урахуванням гендерних відмінностей.

Література

1. Антонова Н.О. Особливості професійної мотивації студентів психологічного факультету / Н.О. Антонова // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України “Актуальні проблеми психології” : у 12 т. / за ред. В.О. Моляко. – Т. 12. – Вип. 10. – Ч. II. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – С. 22 – 33.
2. Галян І.М. Психодіагностика : навч. посіб. / І.М. Галян. – 2-ге вид., стереотип. – К. : Академвидав, 2011. – 464 с.
3. Леонтьев Д.А. Ценность как междисциплинарное понятие: опыт многомерной реконструкции / Д.А. Леонтьев // Вопросы философии. – 1996. – № 5. – С. 15 – 26.
4. Мельніченко С.А. Проблема вивчення мотивації у сучасній психологічній теорії / С.А. Мельніченко // Педагогічний процес: теорія і практика. – К., 2012. – № 4. – С. 174 – 184.
5. Моргун Я.І. Ціннісні орієнтації в структурі професійно-кар’єрного самовизначення юнаків та юнок / Я.І. Моргун // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України / за ред. С.Д. Максименка. – Т. XII, ч. 6. – К., 2010. – С. 233 – 240.
6. Основы психологии : практикум / ред.-сост. Л.Д. Столяренко. – изд-е 4-е., доп. и переработ. – Ростов н/Д : “Феникс”, 2003. – 704 с.

7. Радчук Г.К. Аксіопсихологія вищої школи : монографія / Г.К. Радчук. – Видання друге, розширене і перероблене. – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. – 380 с.

8. Чабанюк Н.І. Основні детермінанти розвитку мотивації / Н.І. Чабанюк // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України / за ред. С.Д. Максименка. – Т. XII, ч. 6. – К., 2010. – С. 376 – 384.

9. Шлімакова І.І. Динаміка змін професійно-значимих ціннісних орієнтацій практичних психологів / І.І. Шлімакова, О.П. Могилевець // Практична психологія та соціальна робота. – 2013. – № 9. – С. 9 – 13.

10. Ятчук М.С. Порівняння динаміки змін особистості курсантів і студентів вищих навчальних закладів МВС України в процесі навчання / М.С. Ятчук // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України “Актуальні проблеми психології” : у 12 т. / за ред. В.О. Моляко. – Т. 12. – Вип. 10. – Ч. II. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – С. 447 – 455.

11. Page E.B. Ordered Hypotheses for Multiple Treatments: A Significance Test for Linear Ranks / E.B. Page // Journal of the American Statistical Association. – 1963. – Vol. 58, № 301. – P. 216 – 230.

References

1. Antonova N.O. Osoblyvosti profesiinoi motyvatsii studentiv psykholohichnoho fakultetu / N.O. Antonova // Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii im. H.S. Kostiuka APN Ukrainy “Aktualni problemy psykholohii” : u 12 t. / za red. V.O. Moliako. – T. 12. – Vyp. 10. – Ch. II. – Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2010. – S. 22 – 33.

2. Halian I.M. Psykhodiahnostyka : navch. posib. / I.M. Halian. – 2-he vyd., stereotyp. – K. : Akademvydav, 2011. – 464 s.

3. Leont'ev D.A. Cennost' kak mezhdisciplinarnoe ponjatie: opyt mnogomernoj rekonstrukcii / D.A. Leont'ev // Voprosy filosofii. – 1996. – № 5. – S. 15 – 26.

4. Melnichenko S.A. Problema vyvchennia motyvatsii u suchasni psykholohichnii teorii / S.A. Melnichenko // Pedahohichni protses: teoriia i praktyka. – K., 2012. – № 4. – S. 174 – 184.

5. Morhun Ia.I. Tsinnisni oriiientatsii v strukturi profesiino-kar'iernoho samovyznachennia yunakiv ta yunok / Ia.I. Morhun // Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii im. H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy / za red. S.D. Maksymenka. – T. XII, ch. 6. – K., 2010. – S. 233 – 240.

6. Osnovy psihologii : praktikum / red.-sost. L.D. Stoljarenko. – izd-e 4-e., dop. i pererabot. – Rostov n/D : “Feniks”, 2003. – 704 s.

7. Radchuk H.K. Aksiopsykholohiia vyshchoi shkoly : monohrafiia / H.K. Radchuk. – Vydannia druhe, rozshyrene i pereroblene. – Ternopil : TNPU im. V. Hnatiuka, 2014. – 380 s.

8. Chabaniuk N.I. Osnovni determinanty rozvytku motyvatsii / N.I. Chabaniuk // Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii im. H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy / za red. S.D. Maksymenka. – T. XII, ch. 6. – K., 2010. – S. 376 – 384.

9. Shlimakova I.I. Dynamika zmin profesiino-znachymykh tsinnisnykh oriientsii praktychnykh psykholohiv / I.I. Shlimakova, O.P. Mohylevets // Praktychna psykholohiia ta sotsialna robota. – 2013. – № 9. – S. 9 – 13.

10. Yatchuk M.S. Porivniannia dynamiky zmin osobystosti kursantiv i studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv MVS Ukrainy v protsesi navchannia / M.S. Yatchuk // Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii im. H.S. Kostiuka APN Ukrainy “Aktualni problemy psykholohii” : u 12 t. / za red. V.O. Moliako. – T. 12. – Vyp. 10. – Ch. II. – Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2010. – S. 447 – 455.

11. Page E.B. Ordered Hypotheses for Multiple Treatments: A Significance Test for Linear Ranks / E.B. Page // Journal of the American Statistical Association. – 1963. – Vol. 58, № 301. – P. 216 – 230.

Подшивайлов Фёдор. Динамика ценностных ориентаций как составляющей мотивационной сферы личности студента (на материале лонгитюдного исследования). В статье освещаются результаты лонгитюдного исследования ценностных ориентаций как составляющей мотивационной сферы личности студента, длившегося четыре года. Описан статистический метод, являющийся незаменимым при статистической обработке данных, полученных в лонгитюдных исследованиях.

Ключевые слова: мотивационная сфера личности, ценностные ориентации, ценности, лонгитюд, L-критерий Пейджа.

Podshyvailov Fedir. Dynamics of value orientations as component of motivational sphere of student personality (based on longitude study data). Results of four-year longitudinal study of value orientations as component of motivational sphere of student personality are elucidated in the article. Statistical method, which is indispensable in the statistical analysis of longitudinal studies data is described.

Keywords: motivational sphere of personality, value orientations, values, longitude, Page’s L-criterion.